

Soubor pamětních a směrových kamenů v parku státního zámku v Hradci nad Moravicí a jeho ideová zahraniční předloha

Petr HAVRLANT

ANOTACE: Příspěvek se zabývá historií ojedinělého souboru pamětních kamenů umístěných v letech 1843–1910 do areálu zámeckého parku zámku v Hradci nad Moravicí. Článek blíže osvětluje založení anglického parku v Hradci nad Moravicí a také zahraniční přímý inspirační zdroj – park v polské Zaháni. Zvláštní pozornost je v příspěvku věnována kamenům pojmenovaným po členech Bratrstva sv. Huberta, lovecko-střeleckého seskupení zřízeného hrabětem Robertem Lichnovským, které v letech 1850–1857 provozovalo v parku i v interiérech hradeckého zámku slavnostní střelecká klání.

Obr. 1. Jacob Alt, Severní průčelí Bílého zámku v Hradci nad Moravicí s nástupním parterem, litografie, 1855. NPÚ, grafická sbírka SZ Hradec nad Moravicí, inv. č. HM01201. Foto: Viera Gřondělová, 2015.

Jednou z méně známých historických památek nacházejících se v areálu krajinářského parku státního zámku v Hradci nad Moravicí jsou historické pamětní kameny se jmény osobností, které zámecký park navštívily, se jmény členů knížecí rodiny Lichnovských a s orientačními názvy odpočívadel, pěšin, cest a vyhlídek. Při bližším archivním a terénním průzkumu se až do současné chvíle podařilo fyzicky dohledat a najít (na území 130 ha parku) celkem 29 původních kamenů pocházejících cca z let 1833–1910. Tento počet však není konečný, neboť neexistuje žádný seznam dokládající jejich původní množství. Na základě detailního studia map v archivech tuzemských i zahraničních k dnešnému dni evidujeme přinejmenším dalších šest kamenů, o kterých víme, že existovaly, ale dnes se již na původních místech v zámeckém parku nenacházejí.¹

O příčinách a historických předpokladech vedoucích k založení anglického parku, resp. o důležitých okolnostech, které byly důvodem postupného osazování pamětních kamenů, nejdříve do bezprostřední blízkosti zámecké budovy a následně od druhé poloviny 50. let 19. století do odlehlejších míst zámeckého parku, pojednávají následující řádky.

Lovecká obora se dostává do majetku knížecího rodu Lichnovských

Samotné hradecké panství se dostalo do majetku knížecího rodu Lichnovských dne 1. 10. 1778. Toho dne zakoupil hradecké panství za 270 000 zlatých od svobodného pána Wolfganga Karla Thomagnini von Neffzern Jan Karel Bohumil Lichnovský z Voštic (1720–1788), pán na Odrách, Smolkově, Grabowce, Křižanovicích a Chuchelně.² Touto koupí byla zahájena v historii hradeckého sídla kapi-

tola šlechtického rodu, který po sedm následujících generací a po dobu téměř dvou století významně ovlivňoval nejen osudy města Hradce nad Moravicí a jeho obyvatel, ale také podobu okolní kulturní krajiny.

Kníže Lichnovský po bohatém hradeckém panství (nacházejícím se mezi jeho majetky

■ Poznámky

1 Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), fond Velkostatek Hradec – sbírka map a plánů; Státní oblastní archiv (dále SOA) Plzeň, fond Jaroslav Čeleda, karton č. 7; Staatsbibliothek zu Berlin, Pläne und Grundrisse von Städten sozialistischer Länder Europas (1574–1850), p. č. 681.

2 Jan Županič – František Stellner – Michal Fiala, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 140–145; Milan Myška – Lumír Dokoupil, *Biografický slovník Slezska a severní Moravy 6*, Ostrava 1996, s. 78–87.

Obr. 2. Anonym, Jan Karel Bohumil Lichnovský z Voštic, 50. léta 18. století. Národní památkový ústav, obrazová sbírka SZ Hradec nad Moravicí, inv. č. HM00367. Foto: Luděk Wünsch, 2008.

Obr. 3. Anonym, Olomoucký kanovník, hrabě Robert Lichnovský, zakladatel Bratrstva sv. Huberta, po r. 1875. NPÚ, obrazová sbírka SZ Hradec nad Moravicí, inv. č. HM08696. Foto: Luděk Wünsch, 2008.

v Odrách a Chuchelně) dlouho toužil, a proto, když jej na Odrách osobně navštívil svobodný pán z Neffzerna s nabídkou k prodeji, s koupí dlouho neváhal.³ Samotná koupě panství byla motivována nejen příznivou cenou, která byla vzhledem k neuspokojivé vojenské a politické situaci pro Lichnovského velmi výhodná, ale také faktem, že rozsáhlý lesní porost hradeckého panství o rozloze 3 660 ha s vyhlášenou loveckou oborou poskytoval vynikající možnost ke konání honů a štvanic, jichž byl kníže velkým příznivcem.⁴

Záměr využít zdejší rozsáhlé lesní porosty především pro relaxaci a zábavu byl pravděpodobně nejdůležitějším faktorem, který přivedl knížete Lichnovského ke koupě hradeckého panství. I když se může v porovnání s největšími držiteli jednotlivých lesních majetků na Moravě a ve Slezsku jevit rozsah nově získaných lesních porostů jako poměrně malý, pro Opavsko a Ratibořsko, které jsou na větších lesních celcích poměrně chudé, představovaly naopak nerozdrobené lesní komplexy v roce 1778 značný majetek, navíc (v budoucnu) s nezanedbatelnou hospodářskou funkcí.⁵

Samotná obora, kde byla chována především černá zvěř, je poprvé připomínána roku 1760, ale je zde předpoklad, že počátky jejího budování spadají už do 30. let 18. století, kdy hradecké panství začal zvelebovat baronský rod Neffzernů.⁶ Na nejstarším vyobrazení obory, resp. hradeckých lesů z roku 1786 je patrné rozčlenění lesů do čtyř částí – revírů: Hradečná, Domoradovice, Jelenice a Obora (*Thiergarten*).⁷ Právě revíry Hradečná a Obora byly ohrazeny vysokými dřevěnými ploty, které ohraničovaly na 2 200 ha lesů. Po obvodu této obory byly zřízeny přístupové brány, z nichž se dodnes zachovala tzv. *Černá vrata*. V těsném sousedství nejdůležitějších bran obory byly zřízeny i hájenky, jejichž počet a umístění se až do počátku 20. století nezměnily: Doubrava, Kajlovec, Bleška, Mostky a Bukovina. Ústřední roli pak hrála myslivna na Bukovině, která byla ze všech uvedených hájének (počátek 19. století) jedinou zděnou stavbou. Tato hájenka, nacházející se v samotném středu obory, stála uprostřed velkého kruhového palouku, z kterého se paprskovitě rozebíhaly další cesty vedoucí k nedalekým paloukům, čili se jednalo o terén

2

3

ideálně uzpůsobený k parforsním honům. V oboře byly dále rozmístěny nutné krmelce a slániska.

Postupem času došlo v oboře k několika změnám. Nejpozději v roce 1797 vznikla za hranicí obory na tzv. Mariánských loukách knížecí bažantnice (*Fasanen Wiese*) se střelnicí a v oboře samotné bylo v roce 1805 zřízeno oddělení pro černou zvěř, tzv. *Svíňská obora* (*Saugarten*), čímž byla zahájena cílená snaha o reintrodukcii divokých prasat na hradecké panství.⁸ Tímto krokem, kdy se v hradecké oboře od počátku 19. století nacházela oddělení jak pro vysokou (jeleni, daňci), tak černou zvěř (divoká prasata), se obora stala výjimečnou v rámci celého rakouského Slezska.⁹

Jan Karel Lichnovský, absolvent práv na Karlově univerzitě, císařský tajný rada Marie Terezie a rada apelačního soudu v Praze, se za svého života velmi zasloužil o zvelebení rodového majetku. V roce 1773 získal pruský knížecí titul pro svou osobu a zároveň vždy pro nejstarší dědice rodu. Za svého života se mu podařilo úspěšně založit či znovu osídlit kolonisty hned několik vesnic (např. Lipina).¹⁰ Přesto však hospodaření v lesích hradeckého panství probíhalo v tomto období bez jasné hospodářské koncepce. Lesy za účelem získávání palivového dříví byly mimo oboru devastovány nepromyšlenou těžbou a pastvou dobytka, kdy byly mj. pronajímány Valachům.¹¹

■ Poznámky

3 ZAO, fond Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského v Opavě, karton 375, inv. č. 2353.

4 V létě roku 1778 vpadla (od roku 1740 již poněkolidikáté) pruská vojska do českých zemí a zahájila tím válku o dědictví bavorské. Je nanejvýš pravděpodobné, že baron Neffzern souhlasil s prodejem hradeckého panství především ze strachu z válečného nebezpečí. Jan Karel Lichnovský byl navíc v době uzavření smlouvy ve výhodnějším postavení. Tím, že měl dvojí občanství – rakouské i pruské – a vlastnil majetky na obou stranách nedávno ustanovené hranice, nemohla být jeho majetková držba ať už jednou či druhou stranou ohrožena v takové míře jako u prodejce.

5 Jiří Jung, *Lesní hospodaření velkostatků Hradec v letech 1778–1945 za knížat Lichnovských*, nepublikovaný rukopis uložený v NPÚ, ÚPS Kroměříž, Archiv státního zámku Hradec nad Moravicí.

6 ZAO, fond Královský úřad v Opavě, inv. č. 1112.

7 ZAO, fond Velkostatek Hradec, inv. č. 748.

8 Reginald Kniefel, *Topographie des kaiserl. königl. Antheils von Schlesien, II/2.*, Brünn 1805, s. 205.

9 Josef Gebauer, *Od lesů knížat Lichnovských k Opavské lesní a. s., Naše Opavsko XIII*, 2002, č. 30, 25. 4., s. 5.

10 Ladislav Hosák, *Historický místopis Moravy a Slezska v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1967, s. 363–364.

11 Hradecké lesy bývaly opakovaně pronajímány k pastvě dobytka Valachům. Zároveň existovala povinnost hradeckého panství (již od roku 1588) odvádět bezplatně do věvodského opavského zámku stavební a palivové dříví, o což se vedl dlouholetý soudní spor. ZAO, fond Zemské právo opavsko-krnovské v Opavě, karton 11, inv. č. 175.

Obr. 4. Výřez nesignované ručně kolorované mapy zámekského parku v Hradci nad Moravicí zachycující mj. umístění pamětních kamenů *Erzherzog Carl Franz Platz*, *Liszt Platz* a *Graf Arthur Sprinzenstein Brücke*, 50. léta 19. století. Zemský archiv v Opavě, fond Velkostatek Hradec, inv. č. 802. Foto: Petr Havrlant, 2016.

4

Z výše uvedeného vyplývá, že lesní porosty nebyly za života J. K. Lichnovského cíleně hospodářsky využívány. Rovněž nebyly zahájeny žádné parkové úpravy alespoň v nejbližším okolí zámekské rezidence.¹²

V říjnu roku 1788 se ujal hradeckého panství Karel Alois Jan Lichnovský (1761–1814), absolvent univerzity v Göttingen, mecenáš umění, milovník hudby a podporovatel Ludwiga van Beethovena. S jeho osobou je spjata změna ve vnímání lesa, který začal být chápán jako samozřejmý, nekonečný, stále se obnovující majetek, tedy jako pouhý zdroj finančních prostředků. Hospodářsky agilní kníže Karel Alois pozval na konci 18. století na svá panství zahraniční znalce a odborníky se záměrem postavit zdejší lesnictví na odborný základ a zajistit nepřetržitou, vyrovnanou produkci dřeva a maximální výnos z těžby. Na hradecké panství proto v letech 1793–1795 přicházeli průstři odborníci, a to královský lesní inženýr Fischer a polní myslivce C. R. Otto. Následně docházelo k postupnému zaměření revírů a stanovení podrobného plánu obmýti. Namísto toulavé náhodné seče nastoupilo postupné pasekování a vyhotovení prvních mapových podkladů hradeckých lesů a lovecké obory.¹³

Zprvu drobné úpravy v okolí zámekské budovy, přesunutí užitkové a zásobní zahrady ze severního svahu hradecké ostrožny do údolní nivy řeky Moravice a snad i postupná likvidace pozdně barokních fortifikací nabraly na intenzitě v roce 1796, kdy došlo dne 26. 2. k rozsáhlému požáru hlavní zámekské budovy.¹⁴ Z tohoto důvodu proběhla v následujících letech zásadní empírová přestavba zámku, dokončená roku 1804. Celé sídlo, které mělo před požárem stále pevnostní charakter, změnilo svou tvář k nepoznání. Z nejbližšího okolí zámku byly odstraněny zemní valy a palisády, většina původních příkopů byla zasypána nepotřebným materiálem z odstraněných fortifikací a hospodářských budov. Za jižním křídlem zámku došlo v prvních letech 19. století k vyrovnání terénu do podoby náhorní terasy a k první záměrné výsadbě stromů do prostoru od původního středověkého příkopu (jižně od budovy zámku) až k původnímu baroknímu předsunutému opevnění (umístěnému dále v jižním směru) – následně nazývanému *Erzherzog Carl Anton Platz*. Tímto počínem byly vytvořeny zásadní

předpoklady pro následný vznik prvních odpočívadel a parkových vyhlídek na západní terase jižně od zámekské budovy a na prudkém západním svahu směřujícím do údolí řeky Moravice. V říční nivě je dle písemných pramenů nově připomínána nejpozději k roku 1797 nová knížecí střešnice, sad a nádherná bažantnice s cestičkami určenými k procházkám.¹⁵ Na severní straně od zámekské budovy došlo díky rozšíření terénu v severovýchodním směru k vybudování nástupního parteru s kruhovým rondelem a přístupovou cestou pro kočáry, která byla poté v 30. letech 19. století ještě doplněna o samostatnou přístupovou komunikaci pro pěší návštěvníky.¹⁶

Směle tak můžeme vyslovit myšlenku, že Karla Aloise Lichnovského lze právem považovat za skutečného zakladatele anglického parku v Hradci nad Moravicí.¹⁷ K tomu jistě přispěl nejen jeho všeobecný rozhled, důsledná snaha dovádět věci ke zdárnému konci, ale také dokonalá znalost osvětské Vídně a práce vrchního zahradníka Michaela Riedla (1763–1850) v parku Laxenburg i četné cesty, kdy kníže doprovázel významné skladatele Wolfganga Amadea Mozarta (1756–1791) a Ludwiga van Beethovena (1770–1827) na cestách Evropou. Své jistě sehrála i znalost práce zahradníka anglického původu Friedricha Ludwiga von Sckella (1750–1823) v mnichovském parku *Englishe Garten* či např. ve známém parku *Schönbusch* v Asschaffenburgu u Frankfurtu nad Mohanem, které kníže prokazatelně navštívil.¹⁸

Karel Alois Lichnovský svou stavební i hospodářskou aktivitou a především cílevědomou prací dosáhl na konci svého života stavu, kdy se osudem stíhané hradecké sídlo proměnilo

pod jeho rukama na skutečné reprezentační a ekonomicky zdatné centrum rodu, které se stalo proslulým (od roku 1801) i díky nově založenému a vyhlášenému chovu ovcí, který přinášel majiteli panství nemalé finanční prostředky.¹⁹

Úsilí svého otce a jeho ekonomické úspěchy v chovu ovcí dále rozvinul od roku 1814 jeho jediný syn kníže Eduard Lichnovský (1789–1845). Tento císařský komoří a knihovník rakouské císařovny Marie Anny studoval stejně jako jeho otec na univerzitě v Göttingen.

■ Poznámky

12 Tomáš Grim, Plán opevnění zámku v Hradci nad Moravicí z 18. stol. ze sbírek Státní knihovny v Berlíně, *Geodetický a kartografický obzor* LVI, 2010, s. 194–195.

13 ZAO, fond Velkostatek Hradec, inv. č. 748.

14 Antonín Grůza, *Zámek Hradec nad Moravicí. Bílý zámek*, Stavebně historický průzkum. 2. část, Ostrava 2004, nepublikovaný rukopis v archivu NPÚ, ÚOP Ostrava, s. 35–36.

15 Viz Hosák (pozn. 10), s. 363–364.

16 NPÚ, ÚPS Kroměříž, grafická sbírka SZ Hradec nad Moravicí, inv. č. HM01206.

17 Badatelé zabývající se parkem jeho založení dávají většinou do souvislosti s celkovou přestavbou zámku po požáru v roce 1796. Karel Hieke, *Moravské zámekské parky a jejich dřeviny*, Praha 1985, s. 65–70.

18 Karel Boženek, *Beethoven a Lichnovští*, nepublikovaný rukopis, 1995. Uloženo v NPÚ, ÚPS Kroměříž, Archiv SZ Hradec nad Moravicí.

19 ZAO, fond Rodinný archiv a ústřední správa rodu Lichnovských, inv. č. 197; Adolf Turek, *Dějiny zámku Hradce*, Ostrava 1971, s. 24–25; Dušan Uhlíř, *Slezský šlechtic Felix Lichnovský*, Praha – Litomyšl 2009, s. 25–27.

gen a navíc v Lipsku, kde se věnoval filozofii a historii. Díky své ženě Eleonoře Zichy, švagrové Klemense Metternicha (1773–1859), se kníže s tímto všemocným rakouským ministrem velmi spřátelil a jeho společenských kontaktů i nadmíru dobře využil pro své ekonomické a hospodářské zájmy.²⁰ Chovné berany z hradeckých chovů v té době koupil osobně pro své ovčiny např. i ruský car Alexandr I. (1777–1825) nebo pruský ministr zahraničí Karl August von Hardenberg (1750–1822).

Postavení hospodářství a lesů knížete Eduarda Lichnovského na vědecké základy šlo ruku v ruce s cílevědomým pokračováním v budování horní a dolní části anglického parku. Samotný název „anglický“ park se v souvislosti s lokalitou Hradce nad Moravicí objevuje poprvé v roce 1822 v odhadním protokolu hradeckého panství.²¹ Je nepochybné, že se tímto termínem označovalo území mezi jižním křídlem zámecké budovy a oplocenou loveckou oborou zakončenou *Černými vraty* ve vzdálenosti cca 700 m jižním směrem od zámecké budovy. V parku došlo k provázání horních a dolních partií scelující okružní komunikací. Těto situace bylo dosaženo vybudováním dvou dřevěných mostů na místě bývalých brodů *Zichy Brücke* a *Richards Brücke*. V mapových podkladech se poprvé k roku 1830 objevuje označení „park“, poprvé jsou pojmenovávány komunikace a mosty, směrové a identifikační kameny s nápisy však ještě nejsou v parku rozmístěny.²²

Následná stavba zámecké oranžerie za jižním křídlem zámku (mezi léty 1822–1827)²³ se stala pro naplnění principů budování anglického parku naprosto klíčovou.²⁴ Promyšleným umístěním oranžerie bylo dosaženo funkčního provázání knížecího sídla s budovaným anglickým parkem. Park navazující na centrální vstup do oranžerie se stal de facto plynulým pokračováním obytných prostor. Z východní i západní terasy se nabízely velkolepé panoramatické pohledy nejen na výšinné dominanty (Hanuše, Kalvárie) okolní krajiny za hranicemi parku, ale také do prostor centrální parkové louky ve spodních lučních partiích v údolí řeky Moravice. Zároveň se od oranžerie odvíjela základní kompoziční průhledová osa zámeckým parkem ve směru západní terasy k tzv. *Erzherzog Anton Platz* (později místo nazýváno Beethovenovo návrší), které bylo dále centrálním průhledem propojeno s výše položeným návrším nazvaným *Erzherzog Carl Franz Platz*.

V tomto dominantním postavení na výšině *Erzherzog Carl Franz Platz* byl mezi léty 1830–1836 (přesné datum umístění neznáme) postaven monolitický obelisk ze supíkovského mramoru, který byl svou orientací dle světových stran směřován na nižší návrší. Základní kom-

5

poziční osa zámeckého parku v Hradci byla tak stavbou obelisku ve svých horních partiích nejpozději k roku 1836 definitivně dokončena.²⁵ Prostor mezi obeliskem a zámekem byl na západních svazích kultivován systémem pěšin, vyhlídek, odpočívadel a dřevěných můstků. Pěšiny na prudkých svazích byly trasovány po vrstevnicích při využití kamenných schodů.

Inspirace z Günthersdorfu a Zaháňe

Zcela zásadní pro zahájení umístění souboru pamětních a orientačních kamenů do zámeckého parku v Hradci byla jednoznačně známost a úzký přátelský vztah mezi knížetem Felixem Lichnovským (1814–1848), nejstarším synem knížete Eduarda Lichnovského, a knížetem Hermannem Pücklerem von Muskau (1785–1871). Kníže Pückler byl nejen vlastníkem a budovatelem velkolepého parku Muskau v Horní Lužici, ale zároveň sousedem Dorothey kněžny Zaháňské (1793–1862). Právě kníže Pückler seznámil v roce 1843 devětatvacetiletého Felixe Lichnovského s Dorotheou Zaháňskou, a to v okamžiku, kdy docházelo na jejich panstvích k rozsáhlým stavebním úpravám zámeckých budov a ke tvorbě anglických parků Günthersdorf (dnes *Zatonie* – Polsko, 1842–1843) a v Zaháni (dnes *Zagan* – Polsko).²⁶ Nutno zmínit, že např. zámecký park v Günthersdorfu projektoval známý pruský zahradní architekt Peter Joseph Lenné (1789–1866), s jehož tvorbou se osobně musel seznámit i samotný Felix Lichnovský, který býval v Günthersdorfu a v Zaháni v předmětném období velmi častým hostem a s kněžnou jej spojil postupem času velmi blízký, více než přátelský vztah.²⁷ Tvorbě přírodné krajinnár-

Obr. 5. Kámen Graf Arthur Sprinzenstein Brücke v ústřední části parku u tzv. Černých vrat, pojmenován po členu Bratrstva sv. Huberta a od r. 1845 majiteli panství Velké Hoštice hraběti Arthuru I. Sprinzensteinovi (1815–1905). Foto: Petr Havrlant, 2014.

■ Poznámky

20 Václav Štěpán, *Dějiny obce Chuchelné*, Chuchelná 2009, s. 84.

21 ZAO, fond Velkostatek Hradec, karton č. 46, inv. č. 414.

22 ZAO, fond Velkostatek Hradec, inv. č. 749.

23 Oranžerie byla dostavěna nejpozději v srpnu roku 1827. Více viz dochovanou skicu berlínského malíře Jana Kesselheima, NPÚ, ÚPS Kroměříž, grafická sbírka SZ Hradec nad Moravicí, inv. č. HM01218.

24 Vzhled původní oranžerie zachycen na souboru litografií vyhotovených na přání hraběte Roberta Lichnovského před jeho odchodem do Vatikánu. Grätz, *Nach der Natur gezeichnet und lithographirt von Jacob und Rudolf Alt*, Wien 1855; NPÚ, ÚPS Kroměříž, grafická sbírka SZ Hradec nad Moravicí, inv. č. HM01200, HM01202, HM1204, HM01218.

25 Obelisk zachycen na císařském povinném otisku mapy stabilního katastru Hradce nad Moravicí z roku 1836, měřítko 1 : 2880, Archiv Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního, mapový list Hradec nad Moravicí 154, D3.

26 Viz Uhlíř (pozn. 19), s. 70.

27 Přestavbu zámku a oranžerie v Günthersdorfu projektoval proslulý pruský architekt Karl Fridrich Schinkel (1781–1841). Samotnou výstavbu provedl stavebník Gustaw Jackel z Grünberga (dnes Zielona Góra – Polsko).

Obr. 6. Kámen Maria Sitz v zámeckém parku v Zaháni, pojmenován po pruské princezně Marii Sasko-Výmarské (1808–1877), švagrové německého císaře Viléma I. Kámen měl dokládat úzké historické vazby a vztahy rodu Talleyrandů s pruským královským dvorem. V zámeckém parku v Zatonie byl umístěn podobný kámen Marien Insel na památku její tamější návštěvy v roce 1867. Foto: Petr Havrlant, 2015.

ského parku v letech 1844–1859 v Zaháni byla věnována ze strany kněžny velká pozornost a nezměrné úsilí a zaháňský park byl ve druhé polovině 19. století odbornou veřejností řazen na úroveň slavných parků Muskau a Branitz, za jejichž vznikem stál Hermann Pückler von Muskau.

Kromě nových staveb v zaháňském parku (skleník, dům zahradníka, dům portýra, Královský most přes řeku Bobr) započala být z iniciativy kněžny Dorotheey v letech 1844–1859 v rozsáhlém parku blíže označována vyhlídková místa, zákoutí, palouky, mosty i stromy, a to pamětními kameny s nápisy, jejichž funkce byla de facto orientační.²⁸ Nápisy na kamenech upomínaly především na vážené osobnosti, členy, přátele i známé knížecí rodiny, kteří byli nějakým způsobem spojeni s historií knížecího rodu – např. *Wilhelminen Wiese*, *Adolph Bank*, *Haugwitz Platz*, *Maria Sitz*, *Fürstenberg Blick*, *Peter Höhe*, *Dorotheen Ruhe* apod. Jiné z více než třiceti dodnes dochovaných orientačních kamenů byly naopak pojmenovány po aristokratických sídlech, která byla v minulosti či v předmětném období v majetku Dorotheey Zaháňské, např. *Günthersdorf*, *Valençay Platz*.

Lze předpokládat, že tato zvyklost označovat v zaháňském parku jednotlivá, přesně určená místa blíže určujícími názvy neušla pozornosti knížete Felixe Lichnovského. Je však otázkou, zda na Hradci došlo k identickému označování návrší, pěšin, mostů, stromů a vyhlídkových míst ještě za života Felixe Lichnovského, nebo až po jeho smrti v roce 1848, kdy se hradeckého panství ujala právě Dorothea Zaháňská.²⁹

Nejstarší tři kameny z původně 35členného souboru v zámeckém parku v Hradci nad Moravicí byly umístěny jižně od zámecké budovy na třech návrších – výšinách snad právě ještě za života Felixe Lichnovského. Samotné pojmenování prvních dvou kamenů *Erzherzog Anton Platz* a *Erzherzog Carl Franz Platz* po rakouských arcivévoděch je doposud poněkud záhadou, ale vzhledem k slavnostním návštěvám obou jmenovaných na Opavsku (v letech 1833 a 1845) a úzkým rodinným vazbám Eduarda Lichnovského a kancléře Klemense Metternicha, který se účastnil na Hradci okázalých

6

honů v hradeckých revírech, existuje předpoklad, že kromě jiných významných hostů (ruský car Alexandr I.) se těchto loveckých slavností účastnili ve 40. letech 19. století i oba rakouští arcivévodové, po nichž byly výšiny v následujících letech pojmenovány.³⁰

Pro pojmenování a časově přesné zařazení dalších pamětních kamenů do areálu zámeckého parku v Hradci nad Moravicí jsou určující roky 1846 a 1848, kdy na Hradci pobýval jako přítel Felixe Lichnovského známý hudební skladatel Ferenc Liszt (1811–1886). Na jeho památku byl na blízkém západním pahorku mezi výšinami rakouských arcivévodů osazen třetí z pamětních kamenů s názvem *Liszt Platz*.³¹

Tragickou smrt a osobnost samotného knížete Felixe Lichnovského pak připomíná poškozený pamětní kámen *Felix Turm*, označující dnes již neexistující dřevěnou vyhlídku (rozhlednu). Tento kámen je však umístěn v poměrně velké vzdálenosti od historické části parku na jednom z nejvyšších míst původního historického revíru knížat Lichnovských zvaného Doubrava, poblíž stejnojmenné hájovny.

Kameny pojmenované po členech Bratrstva sv. Huberta z let 1850–1858

Všechny čtyři výše uvedené kameny byly umístěny do zámeckého parku s největší pravděpodobností na konci 40. let 19. století. Nepoměrně větší část souboru pamětních kamenů však byla do parku umístěna až po 15. 9. 1850, kdy se stal majitelem hradeckého panství mladší bratr Felixe Lichnovského, známý olomoucký děkan a kanovník Robert Lichnovský (1822–1879).³²

Robert hrabě Lichnovský byl absolvent olomoucké univerzity, historik a významný numismatik a sběratel. Mimo své nadání pro duchovní otázky a pili byl rovněž vynikající jezdec, střelec a lovec. Právě jím vybudované a na hra-

■ Poznámky

28 Idea označovat pamětními a směrovými kameny zákoutí, můstky, palouky, resp. exponovaná místa dalekého výhledu parkem je nepochybně spjata s osobností kněžny Dorotheey Zaháňské. V jiných parcích projektovaných P. J. Lennem se s tímto fenoménem nesetkáváme. Rovněž v jiných parcích v Horní Lužici (Branitz, Muskau) není výskyt podobných kamenů doložen.

29 Kníže Felix Lichnovský, účastník Sněmu Německého parlamentu ve Frankfurtu nad Mohanem (1848), byl dne 18. 9. 1848 v ulicích Frankfurtu zlynčován davem a ještě téhož dne zemřel. Před smrtí svou poslední vůlí odkázal hradecké panství kněžně Zaháňské, zejména proto, že mu na provoz jeho statků poskytla v minulosti nemalé finanční prostředky.

30 Erasmus Kreuzinger, Opavská kronika staré a nové doby, Opava 1862, s. 55.

31 Ferenc Liszt pobýval v Hradci nad Moravicí poprvé v červnu roku 1846, kdy m. j. hrál v kostele sv. Petra a Pavla na slavnostní primici Roberta, mladšího bratra Felixe Lichnovského. Podpis Ference Liszta se nachází v pamětní knize návštěv hradeckého zámku, NPÚ, ÚPS Kroměříž, mobiliární fond SZ Hradce nad Moravicí, inv. č. HM10346.

32 Dorothea Zaháňská, držící hradecké panství v letech 1848–1850, prodala kupní smlouvou z 15. 9. 1850 hraběti Robertu Lichnovskému toto panství za 553 822 zlatých a 51 krejcarů. ZAO, fond Rodinný archiv a ústřední správa Lichnovských (dále RAUSL), inv. č. 261.

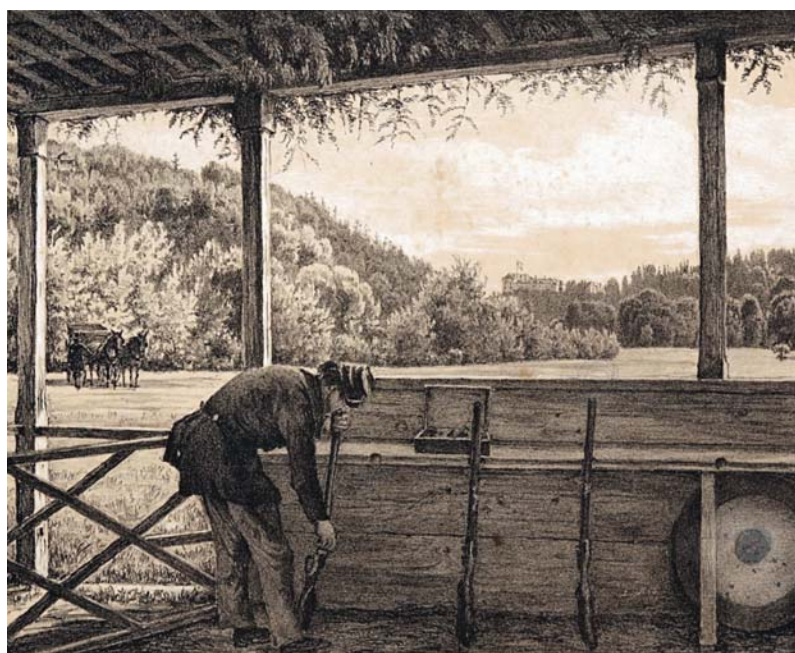
Obr. 7. Jakob Alt, Dřevěný přístřešek střelnice Bratrstva sv. Huberta v prostoru Jízďárny v nížinné části zámeckého parku v Hradci nad Moravicí, litografie, 1855. NPU, obrazová sbírka SZ Hradec nad Moravicí, inv. č. HM01883. Foto: Viena Grondelová, 2015.

deckém panství zřízené Bratrstvo sv. Huberta myslivce v zemi Slezské a jeho členové dali jména mnoha nově osazeným pamětním kamenům instalovaným do zámeckého parku a revírů v letech 1850–1857.³³

Bratrstvo sv. Huberta založené na zámku Hradci bylo svého druhu dosti unikátním spolkem. Zatímco je veřejnosti poměrně známa činnost mnohých měšťanských střeleckých spolků na území Moravy a Slezska (Ostrava, Opava, Bílovec, Odry, Těšín), existence šlechtického spolku Bratrstva sv. Huberta – jehož hlavním mistrem byla osoba duchovního stavu –, byla nanejvýš nezvyklá. Nejednalo se ani tak o loveckou společnost, jak by se mohlo nabýzet, ale o společnost šlechticů, velkostatkářů a jejich přátel, soutěžících mezi sebou ve střelbě na terč a řídících se při pravidelných sportovních kláních obřadními, až archaickými ceremoniálními pravidly.³⁴

Bratrstvo sv. Huberta myslivce v zemi Slezské v čele se zakládajícími členy Robertem Lichnovským a jeho přítelem Bedřichem Gallenbergem z opavského pěšího pluku mělo po dobu své existence na pět desítek členů. K předním členům patřili např. hrabata Artur von Sprinzenstein z panství Velké Hoštice, Teodor Falkenheim z Kyjovic, Felix Vetter z Nové Horky nebo Jindřich Demblin z Třebovic. Z přespolních a příležitostných členů bratrstva jistě zaujmou osobnosti jako např. ratibořský vévoda Viktor princ Hohenlohe-Schillingfürst, majitel královského panství Egon Maximilián I. Fürstenberg nebo stavební rada, heraldik a kunsthistorik Leonard Dorst von Schatzberg, který pro samotné Bratrstvo vyhotovil návrhy řádového řetězu, pečeti mistra a další ceremoniální náležitosti.³⁵

Vlastní činnost Bratrstva je doložena v období 8. 5. 1851 – 17. 10. 1858, kdy jeho členové uskutečnili celkem 72 sportovních klání ve sportovní střelbě z terčovic a pistolí, z nichž celá polovina se odehrála v nížinné části hradeckého parku u řeky Moravice, v dřevěné, nově vybudované střelnici na Jízdárně. K zajímavostem bezesporu patří, že se nejednalo o společnost stavovskými uzavřenou, ale jejími členy byli např. zámecký hejtman Josef Pollmann a hradecký důchodník Karel Alt – syn a bratr proslulých vídeňských výtvarníků si nechal vyhotovit soubor 18 litografií s vyob-

7

razením zámku a přilehlých partií parku samotný Robert Lichnovský před svým odchodem do Říma do papežských služeb v roce 1855.³⁶

V upomínku na činnost a jednotlivé členy Bratrstva sv. Huberta se dodnes v parku zámku Hradce nad Moravicí nacházejí (nebo byly v roce 2014 znovu osazeny) tyto pamětní kameny: *Graf Arthur Sprinzenstein Brücke*,³⁷ *Prinz Bentheims Platz*,³⁸ *Hohenlohe Ansicht*,³⁹ *Leonard Platz*⁴⁰ a *Pollman Ruhe*.⁴¹

Kameny Karla Marii Lichnovského

Na tradici svých bratrů umísťovat pamětní kameny do zámeckého parku navázal po 27. 7. 1857 kníže Karel Maria Lichnovský (1819–1901). Nutno dodat, že v osazování kamenů na rodových sídlech bylo pokračováno po smrti Dorothee (roku 1862) také v Zaháni a nově v areálu zámeckého parku v Günthersdorfu, kde byl iniciátorem umístění kamenů Ludvík Napoleon (1811–1898), pozdější vévoda Zaháňský a z Valençay, syn Dorothee Zaháňské. Jedná se o kameny *Marien Insel 1867* a *Wilhelms Eiche 1871*.⁴²

■ Poznámky

³³ Bratrstvo sv. Huberta působilo v Hradci nad Moravicí v období 13. 7. 1850 – 27. 7. 1857.

³⁴ Jaromíra Knapíková, Robert hrabě Lichnovský a Střelecké bratrstvo sv. Huberta ve Slezsku, in: *Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. Sbor-*

ník k 60. narozeninám doc. PhDr. Dana Gawreckého, CSc., Opava 2003, s. 240–251.

³⁵ MZA Brno, RA Sylva Tarouca, erbovník Jetty Gallenbergové I.; Konrad Blažek, *Der abgestorbene Adel der preussischen Provinz Schlesien und der Oberlausitz. Neustadt an der Aisch, Nürnberg 1977*, s. 161.

³⁶ Viz Grätz (pozn. 24). Na litografiích je vizuálně zachycen jeden z pamětních kamenů *Bellaria* a dvě litografie jsou pojmenovány identicky jako pamětní kameny umístěné ve vyobrazeném prostoru *Pollmanns Ruhe* a *Victor Höhe*.

³⁷ Kámen upomíná na Arthura I. hraběte Sprinzensteina (1815–1905), od roku 1845 majitele panství Velké Hoštice a člena Bratrstva sv. Huberta.

³⁸ Ferdinand Otto princ z Bentheimu (1819–1889), důstojník a následně velitel 8. kyrysarského pluku rakouské armády, člen Bratrstva sv. Huberta.

³⁹ Kámen upomíná na Victora I. Hohenlohe-Schillingfürsta (1821–1899), ratibořského vévodu a majitele zámku Rauden (Rudy) u Ratiboře, člena Bratrstva sv. Huberta.

⁴⁰ Leonard Dorst von Schatzberg (1809–1851), významný heraldik, kterého do společnosti Dorothee Zaháňské uvedl v roce 1847 Felix Lichnovský. Leonard se následně stal stavebním radou kněžny a navrhl pro ni přestavbu kostela sv. Kříže v Zaháni a stavbu špitálu sv. Doroty tamtéž, člen Bratrstva sv. Huberta.

⁴¹ Joseph Pollman (1803–?), hejtman hradeckého panství, člen a pokladník Bratrstva sv. Huberta.

⁴² Informace poskytnuty p. Stanislavem Byczkowskim v Zaháni roku 2015 při osobní návštěvě.

Karel Maria Lichnovský byl velmi schopný podnikatel, výborný a důsledný hospodář, za svého života se stal držitelem nejvyšších státních vyznamenání. Právě on stál za dobudováním zámeckého areálu přístavbou budov tzv. Červeného zámku, Vodárenské věže a posledních úprav v tzv. Bílém zámku. Velkou pozornost však věnoval dokončení parkových úprav, kdy volně navázal na činnost svého mladšího bratra Roberta, a výstavbě dalších parkových cest, chodníků a vyhlídek. Jeho důslednost se projevila i v přesném značení těchto cest samostatnými orientačními kameny s místními geografickými názvy *Buchen Weg*, *Tannen Weg*, *Mohra Weg*, resp. *September Platz*, *Bellaria* nebo kameny, jejichž názvy povětšinou odkazovaly na blízké i vzdálenější členy knížecí rodiny druhé poloviny 19. století – *Leocadie Weg*,⁴³ *Louisen Platz*,⁴⁴ *Margarethen Weg 1890*, *Marien Weg nach der September Platz*, *Marien Wiese*.⁴⁵

Vzhledem k odchylkám v písmu i dle použitého materiálu byly kameny pravděpodobně osazeny v několika časových vlnách. Jako materiál bylo využíváno ohlazených balvanů z blízké řeky Moravice a z drobného kamenolomu v údolí potoka *Lůžkovce*. Nápis vytesaný do kamenů většinou psacím písmem byly sekány do rovných ploch kamene, na světlejších kamenech je doloženo zvýraznění písma černou barvou. Nejmenší z kamenů má velikost 48 × 65 cm, největší kámen *Kaiser Wilhelms-höhe* dosahuje velikosti 160 cm.⁴⁶

Poslední pamětní kameny byly osazeny do zámeckého parku v letech 1903–1910 a jsou věnovány nejstaršímu synu Karla Marii Lichnovskému Karlu Maxi Lichnovskému a jeho ženě, kněžně Mechtildě Lichnovské rozené Arco-Zinneberg. Jedná se o kameny *Karl Max Weg nach den halben Wald 1910*, *Mechtilden Weg* a *Mechtilden Höhe*.⁴⁷ V následujících letech již nebyly další kameny do areálu zámeckého parku umísťovány.

V roce 1945 došlo po zavedení národní správy k oddělení některých pozemků z parku tvořícího původně jeden celek ve prospěch jiných subjektů (Lesy ČR, Jednota Opava apod.). Na mnohé z kamenů se proto postupem času pozapomnělo. Vliv na to měla i nedůsledná údržba a klesající péče věnovaná samotnému zámeckému parku, kdy z původně více než 70 námezdnic a stálých dělníků pečujících o park do roku 1945 zůstalo v průběhu druhé poloviny 20. století jen pár jednotlivců, často bez potřebného vzdělání. Některé kameny byly po roce 1945 z parku zcizeny: *Nach Fanny Baude*, *Christian Grün*. Jiný z kamenů byl např. poškozen dělníky v parku a technikou údržby parku –

Prinz Bentheims Platz. Další z původního souboru kamenů byly patrně pod politickým vlivem 50. let 20. století z parku záměrně odstraněny (jako ideově závadné) a byly uschovány do skladových prostor zámku, kde se na ně postupně zapomnělo: *Leonard Platz*, *Erzherzog Anton Platz*. Kámen *Liszt Platz* byl v 50. letech 20. století překryt jiným kamenem s vytesaným českým ekvivalentem *Lisztovo návrší*. V 90. letech 20. století došlo dokonce k úmyslnému shození kamene *Karl Max Weg nach den halben Wald* z prudkého svahu do údolí řeky Moravice samotnými neukázněnými návštěvníky parku.

Tepre v posledních letech⁴⁸ v souvislosti s opětovným zvýšením patřičné péče věnované zámeckému parku a v souvislosti s nálezem původní ručně kolorované mapy parku z poloviny 19. století⁴⁹ došlo k znovuosazení tří pamětních kamenů na původní lokace a celému souboru začala být věnována náležitá pozornost.⁵⁰

Přes často pohnuté osudy jednotlivých kamenů je dodnes celý soubor dochovaných pamětních kamenů na blízkých i vzdálenějších místech zámeckého parku velmi zajímavým historickým pramenem poutajícím pozornost nejen odborníků, ale i mnoha návštěvníků parku. Na rok 2017 je připravována realizace naučné stezky parkem, která bude prezentovat výsledky dosavadního studia budování a vývoje anglického parku v Hradci nad Moravicí i dochovaného unikátního souboru pamětních kamenů, který byl inspirován podobným souborem orientačních, resp. pamětních kamenů v daleké Zaháni.

Článek vznikl v rámci výzkumného projektu Kulturní krajina jako prostor pro společenskou reprezentaci a relaxaci vybraných aristokratických rodů v období od 17. do počátku 20. století (kód projektu IDK:DF13P01OVV001), financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní kulturní identity (NAKI).

■ Poznámky

⁴³ Kámen upomíná na Leocadii Antonii Lichnovskou (1816–1873), provdanou Viczay, mladší sestru Felixe Lichnovského.

⁴⁴ Kámen upomíná na Louise von Benckendorff (1825–1890), rozenou princeznu Croy-Dülmen.

⁴⁵ Kámen upomíná na Marii Croy-Dülmen (1837–1915), od roku 1859 manželku Karla Marii Lichnovského.

⁴⁶ Kámen označující původní název vyhlídky v zámeckém parku z roku 1871 *Kaiser Wilhelms-höhe*, na který byla v roce 1947 přišroubována bronzová pamětní deska s ná-

pisem *Vyhlídka Petra Bezruče*. K přejmenování původního názvu vyhlídky došlo z politických důvodů u příležitosti 80. narozenin slezského básníka.

⁴⁷ Mechtilda Lichnovská (1879–1958), roz. Arco-Zinneberg, manželka knížete Karla Maxe Lichnovského.

⁴⁸ Na pamětní kameny poprvé upozornil v roce 2003 Marek Wolf, předseda místního odboru Matice Slezské. Marek Wolf, Kameny s označením cest v zámeckém parku v Hradci nad Moravicí, *Vlastivědné listy Slezska a Severní Moravy*, roč. 29, č. 1, 2003, s. 33–36.

⁴⁹ ZAO, fond Velkostatek Hradec, sbírka map a plánů, inv. č. 802.

⁵⁰ K znovuosazení kamenů *Prinz Bentheim Platz*, *Erzherzog Anton Platz*, *Karl Max Weg nach den halben Wald 1910* došlo díky iniciativě vedení zámku, Edukačního centra a o. s. Za lepší Hradec. Kamenům bude rovněž věnována samostatná kapitola v připravované monografii *Proměny zámeckého parku v Hradci nad Moravicí v letech 1778–1945*, jejíž vydání je plánováno v rámci projektu NAKI *Kulturní krajina* v roce 2017.